

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Агапова О.

Питання становлення та розвитку електронного врядування, електронної демократії та судочинства досліджували чимало науковців, зокрема: Д. Лученко [1; 2], Т. Коломоєць [3], С. Соловійов [4], І. Погребняк [5], В. Дрешпак [6], В. Мишишин [7], Г. Почепцов [9], С. Чукут [9], О. Шевчук [10] та ін. Водночас наукових пошуків, присвячених функціонуванню електронного врядування в умовах воєнного стану, наразі занадто мало.

Мета статті – дослідити стан організаційно-правових засад цифровізації суб'єктів публічного адміністрування у сфері юстиції та виявити проблемні аспекти з метою їх подальшого розв'язання на теоретичному та практичному рівнях.

Запровадження сучасних інформаційних технологій у сфері юстиції – це крок на шляху до доступності, ефективності та прозорості здійснення суб'єктами публічного адміністрування владних повноважень. Поліпшення якості, зручності, оперативності доступу до послуг у сфері юстиції дасть змогу задовольнити потреби громадян і наблизити українські стандарти до європейських. Процес цифровізації у сфері юстиції називають діджитал-юстицією (цифровою юстицією); він передбачає проведення комплексу заходів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій для покращення доступності, ефективності та прозорості послуг у сфері юстиції, забезпечення цифрової трансформації правосуддя. Використання цифрових рішень суб'єктами публічного адміністрування й іншими органами сприятиме оптимізації роботи, спрощенню отримання послуг і зменшить навантаження на працівників.

Державні ініціативи, спрямовані на цифрову модернізацію, сьогодні реалізують завдяки новітнім юридичним технологіям. Поняття legal tech (від англ. legal – юридичний, правничий і tech, technology – технологія) означає галузь поєднання юридичної практики й високих технологій, найчастіше шляхом створення та розвитку комп'ютерних програм (офлайнових та онлайнових застосунків, ботів (зокрема, чат-ботів), скриптів, пошукових систем

і багато чого іншого) із метою підвищення ефективності, швидкості, якості, зручності й економності розв'язання конкретних юридичних завдань [11]. Оптимального поєднання права та технологій досягають здебільшого завдяки інтелектуальній автоматизації тих дій, які має здійснювати жива людина (яка зазвичай має юридичну освіту і/або відповідний досвід роботи). До таких дій належать: пошук, редагування (заміна) тексту, добирання відповідностей, виявлення невідповідностей, переклад іншою мовою, аналіз, тлумачення, вибір, прийняття рішення тощо [12].

Незважаючи на численні виклики сучасності (як-от пандемія COVID-19, військові конфлікти, природні катаклізми) кожне суспільство намагається пристосуватись і застосувати інструменти для продовження нормального існування. У глобальному вимірі саме цифровізація й дистанційне отримання державних послуг надає значні переваги. Науковці Брістольського університету Adi Kuntsman, Sam Martin та Esperanza Miyake переконливо стверджують, що оцінювання будь-якої форми цифрової трансформації, інновацій або адміністрування ставить цифрову юстицію в центр цифрової політики, практики та суспільства [13]. Говорячи про реформи у сфері надання адміністративних послуг, М. Тернушак наголошує на провідній меті держави зі вдосконалення сервісної діяльності публічним адмініструванням, а саме: спростити порядки (процедури) отримання послуги та підвищити якість обслуговування. Досягти цієї мети вчений пропонує за допомогою розроблення й запровадження нових е-сервісів, а саме діджиталізації адміністративних послуг [14]. Цілком поділяємо думку М. Белікової, що цифровізація публічного адміністрування в Україні не спиняє свого розвитку навіть в умовах воєнного стану. З'являються нові цифрові можливості й інструменти задля поліпшення взаємодії між публічною адміністрацією та приватною особою [15].

Цілком очевидно, що з початком повномасштабного вторгнення суспільний запит на цифровізацію та можливість отримати послуги дистанційно значно зросли. Свого часу за сприяння проєкту ЄС «Право-Justice» Міністерством юстиції України ще у 2019 році реалізовано масштабний план із переведення документообігу в регіональних управліннях Міністерства з паперового у цифровий. Коли частина Сумської області опинилася під окупацією, саме завдяки тому, що всі обласні структури Мін'юсту раніше перейшли на цифровий формат, удалося забезпечити безперервність їхньої роботи та зберегти всю документацію. Отже, у критичній ситуації

діджиталізація допомогла державі зберегти її функційність, захистити інтереси та права громадян [16].

Питання забезпечення цифровізації відображено у численних нормативно-правових актах, зокрема: законах України («Про національну програму інформатизації» [17], «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [18], «Про електронну комерцію» [19], «Про електронні документи та електронний документообіг» [20], «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [21]), розпорядженні Кабінету Міністрів України «Деякі питання цифрової трансформації» [22], Завданнях Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки [23], рамковому документі Кабміну «Концепт посилення стійкості демократії в Україні» [24] та ін.

Так, у «Проекті Плану відновлення України. Матеріали робочої групи “Юстиція”», підготовленому Національною радою з відновлення України, обумовлено, що сьогодні для України є актуальним розв’язання проблем сектору юстиції, які виникли через широкомасштабне вторгнення російської федерації та набудуть наріжного значення на етапі відновлення нашої держави [25]. Людиноцентричність виявляється у спрощенні доступу суспільства до різних послуг, сервісів, а цифровізація та діджиталізація сфери юстиції (нотаріату, виконавчого провадження, судового процесу, органів та установ виконання покарань, судово-експертної діяльності тощо) є пріоритетним напрямом для прийняття ефективних управлінських рішень.

3 жовтня 2023 року Кабінет Міністрів України оприлюднив «Концепт посилення стійкості демократії в Україні», увагу в якому також акцентовано на питанні посилення інституційних спроможностей органів державної влади [26]. Ідеться про підвищення ефективності діяльності органів влади (цифровізація діяльності державного апарату й усіх державних послуг; реформа оплати праці на підставі класифікації посад (грейдової системи), створення ефективного «Центру Уряду» та ін. Зауважимо, що забезпечення стійкості до викликів сучасності є гарантією стабільності та безперервності діяльності державного апарату. Іншими словами, це здатність швидко адаптуватися до будь-яких викликів. У цьому контексті запропонований рамковий документ сфокусовано на подальшому розвитку інструментів підвищення ефективності діяльності органів влади, включно з напрямом цифровізації.

Цифровізація та трансформація послуг юстиції в поєднанні з інформаційною взаємодією з різними державними реєстрами дасть змогу мінімізувати або взагалі відмовитися від подання заявниками паперових документів, спростить спілкування з державою та, що більш важливо, усуне корупційні ризики під час надання таких послуг [27]. Система е-Апостіль, застосунок «Он-лайн будинок Юстиції», розроблення цифрового інструменту «Онлайн моніторинг», електронний архів e-Archive та багато інших цифрових інструментів уже запроваджено або перебуває на стадії розроблення в Міністерстві юстиції України.

Так, наприклад, за допомогою вебсайту «Он-лайн будинок Юстиції» можна отримати такі послуги:

- 1) державну реєстрацію створеної громадської організації зі статусом юридичної особи;
- 2) інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;
- 3) подати онлайн-заяву власника нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій;
- 4) сплатити борг за виконавчі провадження;
- 5) відслідкувати статус будь-яких об'єктів нерухомого майна у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;
- 6) сплатити за послуги з поліпшення умов і харчування (платні камери в СІЗО) тощо [28].

Можемо з позитивного боку відзначити, що останніми роками в Мін'юсті України досягнутий прогрес у реформуванні системи, зокрема в цифровізації. Відповідальним структурним підрозділом за питання цифровізації у Мін'юсті України є Директорат цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації (далі – Директорат). Згідно з Положенням про Директорат цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Міністерства юстиції України [29] Директорат забезпечує формування державної політики у сфері цифровізації, цифрової трансформації та цифрового розвитку в межах компетенції Мін'юсту з використанням сучасних технологій та інновацій. У межах компетенції Директорат здійснює постійний моніторинг і аналіз стану справ, аналізує наявні й виявляє нові проблеми у сфері цифровізації, цифрової трансформації та цифрового розвитку на основі досліджень, зокрема аналізу статистичних даних, звернень державних органів і органів місцевого самоврядування, звернень громадян, інших джерел інформації [29].

Водночас забезпечення відповідності державної політики України глобальному діджитал-просторові передбачає виконання

численних програм і дотримання вимог для здійснення процесу цифровізації суб'єктів публічного адміністрування у сфері юстиції.

На глобальному рівні ООН опікується питаннями цифрової трансформації й, усвідомлюючи необхідність оперативному протистоянню викликам за допомогою використання цифрових технологій, ООН розробила «Діджитал Стратегію 2022–2025» (анг. Digital Strategy 2022–2025). Стратегія ООН спрямована на те, щоб майбутня цифрова трансформація захищала права людини та нікого не залишала осторонь. Сьогодні успішно запроваджено 580 цифрових рішень у 82 країнах у відповідь на пандемію COVID-19, включно із 96 системами збирання даних, 71 системою електронної комерції, 61 платформою електронного навчання та 149 системами електронного врядування (вересень 2020 року – вересень 2021 року) [30].

У наступному документі ООН від 17.06.2022 р. «Електронне правосуддя: цифрова трансформація для усунення прогалин в правосудді» розглянуто можливості й ризики електронного правосуддя з позицій розвитку, що забезпечує конкретні параметри відповідальної цифровізації у юридичному секторі й ілюструє тенденції, які виникли завдяки цифровізації сектору правосуддя за останні роки [31].

Водночас входження України до єдиного європейського цифрового простору передбачає виконання та дотримання вимог для здійснення процесу цифровізації. Важливо відзначити такі акти: повідомлення Комісії Європейського Парламенту, Ради Європейського Економічного та Соціального Комітету та Комітету Регіонів від 09.03.2021 р. «Цифро-вий компас 2030: європейський шлях до цифрового десятиліття» [32], повідомлення Комісії від 02.12.2020 р. щодо цифровізації правосуддя в Європейському Союзі [33] та ін.

Варто також згадати ініціативу Європейського Союзу EU4Digital, що підтримує програму цифрових реформ в Україні за допомогою низки дій для сприяння провідним сферам цифрової економіки та суспільства відповідно до норм і практики ЄС із метою забезпечити економічне зростання, створити більше робочих місць, покращити життя людей та допомогти підприємствам [34].

Від початку військової агресії росії проти України Євросоюз посилив підтримку України та продовжує підтримувати започатковану цифрову трансформацію.

ВИСНОВОК

Маємо ґрунтовні підстави зазначити, що цифровізація в Україні у сфері юстиції здійснюється під час кризи, що є виявленням стійкості суб'єктів публічного адміністрування, які перебувають у підпорядкуванні Мін'юсту України. Підхід, запроваджуваний Міністерством юстиції України, спрямований передусім на зменшення бюрократичних процесів, надання вільного доступу громадянам і підприємствам до всіх послуг, підвищення довіри до сфери юстиції.

Європейський та національний підходи до вдосконалення системи юстиції охоплюють чимало реформ, здійснюваних за підтримки всіх зацікавлених сторін. Маємо ґрунтовні підстави зауважити, що діджиталізація у сфері юстиції – це процес запровадження сучасних інформаційних і комунікаційних технологій для оптимізації функціонування суб'єктів публічного адміністрування у сфері юстиції, забезпечення доступності, ефективності та прозорості під час здійснення ними повноважень.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто організаційно-правові засади цифровізації суб'єктів публічної адміністрації у сфері юстиції, наведено сучасний стан нормативно-правового регулювання й наголошено на потребі вдосконалити процеси управління у сфері юстиції. Метою статті є аналіз сучасного стану правового регулювання та шляхів удосконалення стану організаційно-правових засад цифровізації суб'єктів публічного адміністрування у сфері юстиції. Акцентовано, що з початком повномасштабного вторгнення суспільний запит на цифровізацію та можливість отримати послуги дистанційно значно підвищився. Простежено діяльність Міністерства юстиції України та інших стейкхолдерів, які безпосередньо опікуються питаннями покращення цифровізації суб'єктів публічного адміністрування у сфері юстиції. Досліджено «Концепт посилення стійкості демократії в Україні» із позицій підвищення ефективності діяльності органів влади завдяки цифровізації діяльності державного апарату й усіх державних послуг. Обґрунтовано, що цифровізація та трансформація послуг юстиції в поєднанні з інформаційною взаємодією дадуть змогу мінімізувати або взагалі відмовитися від подання заявниками паперових документів, спростити спілкування з державою та усуне корупційні ризики під час надання таких послуг. Доведено нагальну потребу в подальших дослідженнях із пошуку найбільш оптимального механізму цифровізації та заходів, яких необхідно

вжити для вдосконалення діяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері юстиції.

Ключові слова: публічне адміністрування, цифровізація, сфера юстиції, адміністративне право.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лученко Д. В., Мелкіс Д. Електронні ініціативи як інструмент електронної демократії / Лученко Д. В., Капліна О. В., Настюк В. Я. та ін. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства : монографія // за ред. Д. В. Лученка. Харків, 2022. С. 88–108.

2. Лученко Д. В. Безпосереднє здійснення влади народом: особливості, зумовлені цифровою епохою. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : мат-ли V Міжнар. правн. форуму (Чернівці, 10.06.2022). Чернівці, 2022. С. 16–18. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/prava_lyudyny_ta_publichne_vryaduvannya_v_suchasnyh_umovah_2022.pdf (дата звернення: 07.11.2023).

3. Коломоєць Т. О., Лютіков П. С. Публічне адміністрування в Україні в умовах реформування (адміністративно-правовий аспект) : навч. посіб. для студ. юрид. ф-тів. Запоріжжя, 2014. 216 с.

4. Соловійов С. Г. та ін. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / заг. ред. Н. В. Грицяк. Київ, 2015. 320 с.

5. Погребняк І. С. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. Право та інновації. 2014. № 3. С. 26–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2014_3_5 (дата звернення: 07.11.2023).

6. Електронне урядування та електронна демократія [Електронний ресурс] : навч. посіб. У 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ, 2017. 1012 с.

7. Мицишин В. І., Жежнич П. І. Аналіз особливостей побудови систем електронного урядування в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. № 699 : Інформаційні системи та мережі. С. 164–175. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/sisn/vsi-vypusky/vypusk-699-2011/analiz-osoblyvostey-pobudovy-system-elektronnogo-uryaduvannya-v> (дата звернення: 07.11.2023).

8. Почепцов Г. Г. Информационные войны. Киев, 2000. 576 с.

9. Чукот С. А., Загвойська О. В., Цимбаленко Я. Ю. Основи електронного урядування [Електронний ресурс] : навч. посіб. для здобувач. ступ. бакалавра за освіт. програм. «Адміністративний менеджмент» та «Електронне урядування» спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» та студ-в ін. спец-ій. Київ, 2022.

268 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/48921> (дата звернення: 07.11.2023).

10. Голобуцький О. П., Шевчук О. Б. Електронний уряд. Київ, 2002. 173 с.

11. Як влаштований legal tech / Онлайн-енциклопедія українського legal tech. URL: <https://legaltech.org.ua/structure/> (дата звернення: 07.11.2023).

12. Palkova K., Agapova O. Legal Tech in Legal Education: Global Perspectives and Challenges from the Latvian-Ukrainian Experience. Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference. May 28–29th, 2021. Vol. V. Pp. 414–425. DOI: 10.17770/sie2021vol5.6166 (дата звернення: 07.11.2023).

13. Miyake E., Kuntsman A., Martin S. Digital Disengagement: COVID-19, Digital Justice and the Politics of Refusal. Bristol, 2023. 196 p. URL: <https://pureportal.strath.ac.uk/en/publications/digital-disengagement-covid-19-digital-justice-and-the-politics-of-refusal/> (дата звернення: 07.11.2023).

14. Тернушак М. М. Удосконалення сервісної діяльності публічної адміністрації в контексті діджиталізації. Юридичний вісник. 2020. № 1. С. 93–100. DOI: 10.32837/yuv.v0i1.1565 (дата звернення: 07.11.2023).

15. Белікова М. І. Цифровізація публічного адміністрування в умовах воєнного стану. Наукові інновації та передові технології. 2022. № 8 (10). С. 381–392. DOI: 10.52058/2786-5274-2022-8(10)-381-392 (дата звернення: 07.11.2023).

16. Електронний документообіг: реформа має продовжуватися, незважаючи на війну / Право-Justice. 30.06.2023. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/elektronnij-dokumentoobig-reforma-maye-prodovzhuvatisya-nezvazhayuchi-na-vijnu> (дата звернення: 07.11.2023).

17. Про національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

18. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX (зі змін. та допов). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

19. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII (зі змін. та допов). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

20. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змін. та допов). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

21. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР (зі змін. та допов). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

22. Деякі питання цифрової трансформації : розпорядж. КМУ від 17.02.2021 р. № 365-р (зі змін. та допов). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-р#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

23. Завдання Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки : затв. Постановою ВР України від 08.07.2022 р. № 2360-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-20#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

24. Концепт посилення стійкості демократії в Україні / Урядовий портал : офіц. сайт. 6 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/kontseptposilennyastiikosti.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

25. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Юстиція» : підготовл. Нацрадою з відновл. України / Урядовий портал : офіц. сайт. Липень 2022. 161 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

26. Концепт посилення ... URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/kontseptposilennyastiikosti.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

27. План діяльності Міністерства юстиції України на 2022–2024 роки : затв. Міністром юстиц. України 18.08.2021 р. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2021/09/06/20210906112944-76.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

28. Он-лайн будинок Юстиції : офіц. сайт. URL: <https://online.minjust.gov.ua> (дата звернення: 07.11.2023).

29. Положення про Директорат цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Міністерства юстиції України : затв. наказом Мін'юсту України від 01.08.2023 р. № 2749/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/09/01/20230901112439-44.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

30. Digital Strategy 2022–2025 : United Nations Development Programme. UNDP, 2022. 52 p. URL: <https://digitalstrategy.undp.org/>

documents/Digital-Strategy-2022-2025-Full-Document_ENG_Interactive.pdf (дата звернення: 07.11.2023).

31. E-Justice: Digital Transformation to Close the Justice Gap. June 17, 2022. URL: <https://www.undp.org/publications/e-justice-digital-transformation-close-justice-gap> (дата звернення: 07.11.2023).

32. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. Brussels, 9.3.2021. COM(2021) 118 final / European Commission. URL: <https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2021/03/2030-Digital-Compass-the-European-way-for-the-Digital-Decade.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

33. Digitalisation of justice in the European Union. A toolbox of opportunities. Brussels, 2.12.2020. COM(2020) 710 final / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12547-Digitalisation-of-justice-in-the-European-Union_en (дата звернення: 07.11.2023).

34. Ukraine / EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/countries/ukraine/> (дата звернення: 07.11.2023).

Information about the author:

Agapova Olena,

Ph. D., Head of the Theoretical Research, International Affairs, Editorial and Publishing, and Scientific Methodology Lab at the National Scientific Center “Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute” of the Ministry of Justice of Ukraine,
8, Zaliutynska str., Kharkiv, 61177, Ukraine,
Leading Visiting researcher at Riga Stradins University, Latvia, Riga,
ORCID: 0000-0003-1024-0238